

УДК 338.48:504(477.7)

«ЗЕЛЕНИЙ» ІМПЕРАТИВ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ В ПРИЧОРНОМОРСЬКИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Нездоймінов С.Г.

В статті розглядаються наукові погляди щодо напрямків формування екологічної інфраструктури в сфері рекреації, гостинності та туризму в контексті концепції ЮНЕП «зелена економіка», процеси економічних перетворень, пов'язаних з формуванням конкуренто-спроможності туристично-рекреаційних комплексів регіонів України. Запропоновано авторські підходи щодо формування структури організаційно-економічного механізму розвитку рекреації та туризму в Причорноморських регіонах України на засадах парадигми «зеленої економіки».

Постановка проблеми в загальному вигляді. Ринкова економіка характеризується посиленням протилежно спрямованих, проте пов'язаних між собою процесів – глобалізацією та регіоналізацією. Як показала світова криза 2008-2010 років, суспільство явно затрималося на традиційних методах та технологіях регулювання ринків і стимулювання подальшого економічного зростання. Соціально-економічні проблеми регіонів, залежність від вуглеводних джерел енергії і, як наслідок, наростаючі екологічні проблеми, нерівномірний розвиток територій, руйнація традиційного укладу природокористування, ескалація локальних конфліктів дає нам підстави для подальшого пошуку новітнього вектору розвитку регіональних економічних систем. Перехід від енергозалежної економіки до інноваційної, охорона довкілля, освоєння ресурсозберігаючих технологій сталого розвитку туризму і рекреації, інвестиції в людський капітал вимагає формування сучасних принципів «зеленої» парадигми розвитку туристично-рекреаційних комплексів регіонів України.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Декларуючі у директивних документах основний принцип Зеленої економіки – «економічно вигідно, то що екологічно безпечно», ООН вважає, що для переходу до зеленої економіки мирової спільноті необхідно в 2012-2050р.р. інвестувати тільки 2% світового ВВП в десять ключових секторів: АПК, ЖКГ, енергетику, рибальство, лісове господарство, промисловість, **туризм**, транспорт, управління водними ресурсами, утилізацію та переробку відходів. Українські науковці визначають, що формування сучасних принципів регіоналізму «зеленої економіки» є багатоаспектним та комплексним завданням в умовах ринкових трансформацій. Такі автори, як Б.В. Буркинський, В.С.Кравців, П.В.Жук, С.К.Харічков, Т.П.Галушкіна, В.Є.Реутов, М.Борушак, Д.М.Стеченко,

В.С.Семенов при дослідженні ринкових перетворень звертають увагу на необхідність формування концепцій регіонального та адміністративно-територіального розвитку на засадах «sustainable development», що означає в сенсі «зеленої» економіки відтворюваність екологоорієнтованої економіки [1-6]. Але наукові підходи щодо формування організаційно-економічного механізму розвитку рекреації та туризму в регіонах України на засадах «зеленої економіки» не узагальнено та потребують подальших досліджень та розробок.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В статті розглядаються наукові підходи щодо формування організаційно-економічного механізму розвитку рекреації та туризму в Причорноморських регіонах України на засадах «зеленої економіки» та розбудови екологічної інфраструктури сфери гостинності.

Мета статті. Метою даного дослідження є проведення аналізу наукової літератури з регіональних досліджень економіки, узагальнення доробок вчених, прикладного досвіду регіонів з проблем впровадження принципів та технологій «зеленої економіки» для визначення пріоритетних напрямків державної регіональної політики в сфері рекреації та туризму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розробка стратегії управління розвитком регіону базується на основних сформованих напрямках екологобезпечної політики і потребує суттєвої адаптації існуючих у нашій країні норм і вимог до загальноєвропейських стандартів. Це вимагає поєднання всього позитивного, що набуто вітчизняною і світовою спільнотою в сфері теоретичних, методологічних, практичних основ раціоналізації використання природно-ресурсного потенціалу туризму та рекреації, оптимізації функціонування екологоекономічної системи, збереженні якості навколишнього природного середовища в контексті екологобезпечного просторового розвитку. Зауважимо, що теоретичний базис, що закладений в основу нового курсу сучасної економіки, задекларований у директивних документах ООН, передбачає розуміння під поняттям «зелена економіка» систему видів економічної діяльності, що пов'язані з виробництвом, розподілом і споживанням товарів і послуг, які призводять до доброту людини в довгостроковій перспективі, не піддають майбутні покоління впливу значних екологічних ризиків або екологічного дефіциту, а також спрямовані на формування нових робочих місць в регіонах.

Як відомо, основу туристичної інфраструктури регіону складають засоби тимчасового розміщення, під якими розуміється будь-який об'єкт з надання послуг тимчасового проживання, тому є доцільним проаналізувати потенційні можливості екологізації даного сектору регіональної економіки та його інвестиційної привабливості. Так, за даними статистики та інформацією місцевих органів виконавчої влади і місцевого самоврядування в Одеської області налічується 940 різних закладів туристично-рекреаційного та оздоровчого призначення, у тому числі 197 підприємств готельного комплексу та 55 санаторно-курортних

закладів. Починаючи з 2005 року загальна кількість закладів тимчасового розміщення в області збільшилась на 153 об'єкти. Тенденцією останніх років є відкриття невеликих приватних готелів потужністю 20-35 місць. В області сформовано одну з перших вітчизняних готельних мереж – "Чорне море", яка нараховує 6 готелів, що відповідають категоріям 4 і 3 зірки. Структура та динаміка розвитку санаторно-курортних та оздоровчих закладів наведено нами в табл.1, темп росту яких складає майже 57% порівняно з 1995р. В той же час, розвиток туристичної інфраструктури області, за умови збільшення загальної кількості закладів розміщення, стримується через дефіцит готелів у доступному сегменті, орієнтованих на масовий туризм (молодіжні хостели, готелі категорії 1 і 2-х зірок). Суттєвою проблемою індустрії гостинності є діяльність власників індивідуальних засобів розміщення (дачі, котеджі, гостьові квартири та будинки тощо), більшість з яких надають послуги розміщення без декларування своїх доходів і сплати податків, створюючи цим самим неконкурентне бізнес-середовище відносно легально діючих учасників ринку[7].

Таблиця 1

**Динаміка розвитку санаторних та курортно-оздоровчих закладів
Одеського регіону за 1995-2010р.р. [8]**

	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Будинки і пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку		Дитячі оздоровчі табори	
	Всього	у них ліжок, тис.	Всього	у них ліжок, тис.	Всього	у них місць, тис.	Всього	у них місць, тис.	Всього	у них місць, тис.
1995	45	17,2	16	1,4	8	2,6	213	26,6	396	8,4
1996	44	16,1	15	1,2	6	2,4	211	26,1	334	9,6
1997	37	15,8	12	1,0	6	2,4	185	24,0	326	9,4
1998	37	15,4	11	0,9	8	3,2	255	26,7	358	9,6
1999	38	15,6	12	0,9	8	2,5	291	28,1	296	11,3
2000	37	15,1	12	1,1	8	2,0	281	31,2	406	8,7
2001	35	14,2	13	1,2	10	1,7	297	32,5	439	9,9
2002	33	14,5	12	1,3	12	2,2	316	35,6	616	11,9
2003	35	14,7	11	1,2	12	2,1	322	36,9	883	11,1
2004	36	14,5	11	1,1	13	2,3	319	36,1	947	11,4
2005	37	14,6	9	1,2	13	2,1	309	34,7	1116	11,5
2006	37	14,5	9	1,1	13	2,1	333	36,3	1175	13,1
2007	37	14,8	9	1,1	12	2,0	362	38,2	1190	15,4
2008	37	14,2	9	1,0	11	2,3	375	38,0	1247	13,0
2009	37	13,4	9	1,1	10	2,0	378	37,7	1121	11,4
2010	35	13,2	9	1,2	8	1,5	373	36,8	1073	12,8

Рівень завантаженості підприємств готельного комплексу області ще не відповідає загальноприйнятому у світовій практиці. Для місцевих засобів розміщення, в залежності від їх потужності, коефіцієнт використання місткості варіює в межах 0,16-0,19, що свідчить про недостатню ефективність роботи підприємств готельного комплексу регіону. Окремі готелі мають досить високий рівень завантаженості, як правило, вони розташовані у центральній і приморській частинах м. Одеси, однак більшість готелів не вкладається в нормативні значення. У світовій практиці рівень коефіцієнта завантаженості готелів коливається від 0,45 до 0,65 і вище. Незважаючи на існуючі на сьогодні проблеми щодо цілорічного завантаження діючих готелів, доходи суб'єктів господарювання від надання послуг розміщення щороку збільшуються. Так, загальна сума доходу отриманого підприємствами готельного комплексу області у 2010 році, становила 314 251,9 тис. грн., що у 2,3 рази більше порівняно з 2006 роком. При цьому обсяг податкових надходжень від діяльності готелів та аналогічних засобів розміщення у 2010 році склав 23 600,1 тис. грн., що на 3 097,5 тис. грн. або на 15,1 % більше у порівнянні з 2009 роком [8].

Однак, визначити реальну кількісну оцінку економічного вкладу підприємств туристичної індустрії в регіональний і загальний валовий внутрішній продукт, в інші макроекономічні показники немає можливості. Насамперед, це пов'язано з тим, що до органів статистики не звітували власники (орендарі) засобів тимчасового розміщення (бази відпочинку, готелі, кемпінги, мотелі), які, будучи фізичними особами-підприємцями, працювали за спрощеною системою оподаткування. Так, із 197 підприємств готельного типу, які діяли в Одеській області у 2010 році, до органів статистики за формою 1-Готель (річна) звітувало тільки 81, а в 2000р. - 96 готелів (див. табл.2). Готелі регіону також не досягли рівня завантаження порівняно з 2007р. Складність полягає ще й в тому, що на сьогодні в Україні немає єдиної методології статистики, яка б дозволяла одержувати й узагальнювати масиви даних по туристично-рекреаційній та готельній сфері як юридичних осіб, так і фізичних осіб-підприємців в регіонах, тому маємо розбіжність даних в дослідженнях. В той же час інфраструктура розміщення туристів в регіоні зменшилась на 15 категорійних готелів порівняно з 2000р., відсутні проекти розбудови екологічних готелів [8].

Реформування санаторно-курортного та туристичного комплексу неможливе без змін в законодавстві країни – це добре розуміють фахівці та органи самоврядування в туристичних регіонах. «Ми розуміємо, що зміни до законодавчої бази необхідні. Без них ми не зможемо реформувати галузь», - підкреслив заступник голови Ради міністрів - міністр курортів і туризму АРК Георгій Псарьов, зазначивши, що йдеться про необхідність найшвидшої легалізації діяльності «міні-готелів», і це - проблема не окремо взятого Криму, а держави загалом. Як показали дослідження, на початок 2011 року, в Криму було офіційно зареєстровано всього 146 міні-готелів і 97 категорійних готелів. Хоч, після детального

аналізу і особистого обстеження фахівцями Мінкурорту Криму було виявлено 2240 «міні-готелів» [9].

Таблиця 2

Динаміка розвитку готелів та інших закладів для тимчасового проживання в Одеському регіоні за 2000-2010 рр. [8]

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Кількість готелів та інших місць для тимчасового проживання, одиниць	96	89	83	73	74	79	76	80	81	80	81
Кількість номерів, одиниць	3674	3590	3515	3237	3195	3262	3273	3701	3952	3817	4146
Житлова площа всіх номерів, тис. м ²	75,6	70,8	73,6	67,8	72,8	75,3	76,0	84,5	89,1	84,6	89,1
Одноразова місткість, місць	8161	7685	7363	7019	6565	6619	6611	7425	7788	7541	8342
Обслуговано приїжджих, тис. осіб	243,1	262,7	267,4	255,8	267,7	289,8	295,5	298,5	241,7	213,7	207,4

На нашу думку кроком до спрощення легалізації господарської діяльності малих готелів є внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 15 березня 2006 року щодо визначення їх статусу за рахунок збільшення кількості ліжко-місць у міні-готелях із 6 до 30 для подальшого статистичного спостереження. Крім цього, потрібно внести зміни до Податкового кодексу України щодо впровадження сплати туристичного збору авансом (податковий патент), екологічної ренти що дозволить істотно збільшити податкові надходження до бюджету автономії та в регіонах України.

Звернемо увагу на те, що сучасна індустрія гостинності України ще не має багатого досвіду щодо екологічної сертифікації своїх послуг, але вже робить перші кроки на шляху застосування «зелених» технологій сертифікації готельних послуг згідно міжнародним екологічним стандартам гостинності. За даними дослідження, першим українським екологічним готелем, який пройшов екологічну сертифікацію відповідно до вимог Державного екологічного стандарту ДСТУ ISO 14024 і отримав Міжнародний екологічний сертифікат, став готельний комплекс «Артеміда», розташований в селищі Понізовка району Велика Ялта. Якість послуг готелю визнана відповідною міжнародним стандартам, що є жорсткішими, ніж стандарти, встановлені законодавством України. Знак «Зелений журавель», який має готель визнаний світовою спільнотою як знак відповідності вимогам міжнародного стандарту ISO 14024 (ДСТУ

ISO 14024) і входить в міжнародний реєстр Глобальної мережі екологічної маркіровки (GEN), а також визнається 27 сертифікаційними системами 60 країн світу. У всьому готелі використовуються енергозберіжні лампи і системи кондиціонування і опалювання, упроваджена програма економії прісної води, стічні води очищаються спеціальною установкою без використання хімічних речовин. Електроустаткування і комп'ютерна техніка встановлено виключно енергозберіжного класу «А», «А+», зведено до мінімуму використання паперу. Крім того, в готелі пильна увага приділяється вибору продуктів харчування: в основному купуються інгредієнти місцевого виробництва з екологічно благополучних зон південного і східного Криму. У масажному кабінеті використовуються лише натуральні косметичні засоби [9].

Як свідчить світовий досвід, українські готелі зможуть внести свій внесок до зменшення впливу на зміни клімату планети, збільшуючи при цьому свої доходи в рамках готельного проекту нової «зеленої технології» - розробки ООН, яка пропонує онлайн-програму щодо оцінки використання енергетичних ресурсів, підбору джерел поновлюваної енергії і способів економічнішого використання джерел енергії, дозволяючи скоротити витрати готелям. У серпні 2011р. завершилося тестування програми Всесвітньої організації туризму (UNWTO), яке пройшло в більш ніж 100 європейських готелях, розташованих в чотирьох провідних туристичних напрямках: Хойте-Савоє (Франція), Пальма де Майорка (Іспанія), Бонн (Німеччина) і Странджа (Болгарія). Власники і менеджери готелів залишилися задоволені результатами впровадження даної програми. Хоча на долю готелів і інших типів об'єктів нерухомості, що приймають туристів, доводиться лише 2% вуглецю, що викликає тепловий ефект, UNWTO звертається до даного порівняно малому, але важливому, аспекту, як пріоритетному для турсектора. Відзначимо, що із 5.9 млн. готельних номерів більше половини знаходиться в Європі, де почався даний проект. Онлайн-програма «Hotel Energy Solutions» (HES) є головним результатом проекту по ефективному використанню джерел енергії в готельному бізнесі. «Hotel Energy Solutions» забезпечує хотельеров звітом, який відображує реальну витрату енергії і рекомендує відповідні джерела обновлюваної енергії, енергоефективні технології і заходи. Програма також підказує, як можна понизити операційні витрати, інвестуючи в довкілля. Хоча проект «Hotel Energy Solutions» спочатку є ініціативою UNWTO, яка підтримується Європейським агентством по конкурентоспроможності і інноваціям в рамках європейської програми по розумному підходу до енергоресурсів «Intelligent Energy Europe», передбачається, що вона найближчими роками пройде по всьому світу. Як тільки в програмі почнуть брати участь інші готелі України, від проекту в цілому виграють регіони України. Даний проект реалізується при співпраці з програмою ООН по захисту довкілля (UN Environment Programmed - UNEP), Міжнародною асоціацією хотельеров і рестораторів (Ih&ra), Європейською радою з поновлюваних джерел енергії (EREC) і Французького агентства по екології і енергозбереженню (ADEME).

Треба звернути увагу на те, що Приморські регіони України мають також потужний потенціал для розвитку круїзного, яхтового та екологічного туризму. Щороку ДП "Одеський морський торговельний порт" та ВАТ "Українське Дунайське пароплавство" обслуговують 125,0-130,0 тисяч круїзних туристів. За ініціативи керівництва порту у 2008 році було проведено I Міжнародну конференцію "Black Sea Cruise 2008". Одним з практичних кроків вирішення проблемних питань круїзного туризму, порушених на першій конференції, стало затвердження на державному рівні системи спеціальних знижок до портових зборів для круїзних суден, які були введені в дію з 1 січня 2010 року. У вересні 2010 року відбулася II Міжнародна конференція "Black Sea Cruise 2010", участь в якій взяли провідні світові круїзні і судноплавні компанії. На конференції обговорювались проблеми і перспективи продовження середземноморських круїзних маршрутів у Чорному морі, розвиток яхтової інфраструктури, сучасні методи і форми в організації берегового й екскурсійного обслуговування круїзних пасажиропотоків та питання подальшого розвитку Одеського порту як базового круїзного порту на Чорному морі. Річковий круїзний та екотуризм в області розвивається завдяки зусиллям туристичного підрозділу служби пасажирського флоту ВАТ «Українське Дунайське пароплавство», основна діяльність якого полягає в організації круїзів по р. Дунай із заходами пасажирських суден в міста Ізмаїл і Вилкове, де круїзним туристам надаються туристично-екскурсійні послуги екологічної спрямованості до Дунайського біосферного заповіднику. На нашу думку, для активізації розвитку яхтового туризму як напряму зеленого туризму необхідно запровадити міжнародну практику щодо митно-прикордонного контролю яхтових туристів, їх пересування у внутрішніх водах України та створити сприятливий інвестиційний клімат для залучення коштів у розбудову інфраструктурних об'єктів, зокрема будівництво яхтових стоянок, морських і річкових пасажирських причалів, штучних бухт укриття тощо. На базі бухт укриття можуть функціонувати лінії морського пасажирського сполучення, які зв'язуватимуть віддалені рекреаційні об'єкти з приморськими містами, що, в свою чергу, може призвести до позитивних рушень у вітчизняному суднобудуванні маломірних суден для організації морських прогулянок та екскурсій.

Для підвищення рівня конкурентоспроможності регіонального турпродукту у Криму планують створити 15 сучасних яхтових марин і стоянок. Про це йдеться в концепції «Розвиток яхтового туризму (яхтових марин) в АРК на 2011-2020 роки», затвердженої на засіданні Ради міністрів Криму. Основною метою концепції є розвиток Криму як центру яхтового туризму міжнародного рівня в Причорноморському басейні, створення берегової інфраструктури, яхтових стоянок і марин. В якості територій для реалізації перших пілотних проектів зі створення яхтових марин можуть виступити Євпаторійський і Ялтинський морські торговельні порти, Міжнародна морська асоціація «Мис Горн» в Керчі, а також Феодосія. Передбачається, що всього на базі яхтових марин буде

створено понад 4 тис. паркувальних місць для маломірних суден, при цьому середній рівень доходів від однієї стоянки складе більше 5 тис. євро на рік [10]. Яхтові марины стимулюють розвиток індустрії відпочинку і розваг в туристичних центрах Криму. Індустрія обслуговування яхт є високоприбутковою і стабільно розвивається як інвестиційний сектор туристичного бізнесу. Концепція також передбачає створення близько 1600 місць наземного зберігання яхт, середній рівень доходів від одного такого об'єкта складе приблизно 2,5 тис. євро в рік. За розрахунками Мінтрансу Криму, в цілому річний обсяг доходів від стоянок маломірних суден у яхтових марилах і місцях наземного зберігання яхт складе порядку 24 млн. євро на рік, а від послуг із сервісного обслуговування маломірних суден - близько 12 млн. євро щорічно. Досвід Туреччини, Греції та інших країн показує, що за рівнем доходів яхтовий туризм вже залишив позаду готельний бізнес і продовжує йти вперед, заробляючи близько 2 мільярдів доларів на рік. Реалізація концепції дозволить створити в Криму 800-1000 робочих місць, а також отримати додаткові доходи до бюджету від роботи яхтових марилах в розмірі близько 37 млн. євро. За даними Мінтрансу Криму, в цілому на реалізацію концепції з 2011 по 2020 роки буде потрібно близько 311 млн. євро, при цьому середній обсяг інвестицій, необхідний на створення одного причального місця, складе близько 85 тис. євро [10]. Для реалізації концепції, перш за все, необхідно на законодавчому рівні переглянути порядок проходження маломірних суден через державний кордон. Потрібно спростити порядок проходження прикордонного митного контролю для маломірних суден, оскільки для автономії це є проблемою. Це дасть поштовх для розвитку яхтового туризму в Причорноморських регіонах України.

Фахівцями Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України (д.е.н., професор Харічков С.К.) пропонується розглядати сучасну екологічну інфраструктуру як комплекс спеціалізованих підприємств і установ, окремих природоохоронних об'єктів, інженерних споруд і комунікацій, а також структурно-функціональних елементів, виробничо-технологічних систем і об'єктів соціального призначення, що формують екологічне безпечне природокористування і забезпечують охорону навколишнього природного середовища, відтворення, збереження та примноження природних ресурсів, підтримання життєвого середовища у сприятливому стані [1,с.65]. В даному сенсі дослідження нами розроблена функціонально-цільова структура організаційно-економічного механізму розвитку рекреації та туризму в Причорноморських регіонах на засадах впровадження принципів «зеленої економіки» (див.рис.1). Стратегічна мета подолання негативних наслідків світової кризи, формування привабливості інвестиційного клімату сфери туризму та рекреації, вимагає обґрунтування цільових заходів щодо впровадження нової парадигми регіонального розвитку сфери туризму і рекреації в контексті «зеленої економіки», що може бути забезпечено лише за умови реалізації програмних заходів шляхом будівництва нових і реконструкції наявних

об'єктів туристично-рекреаційного призначення за рахунок залучення власних коштів суб'єктів підприємницької діяльності, коштів вітчизняних та іноземних інвесторів.

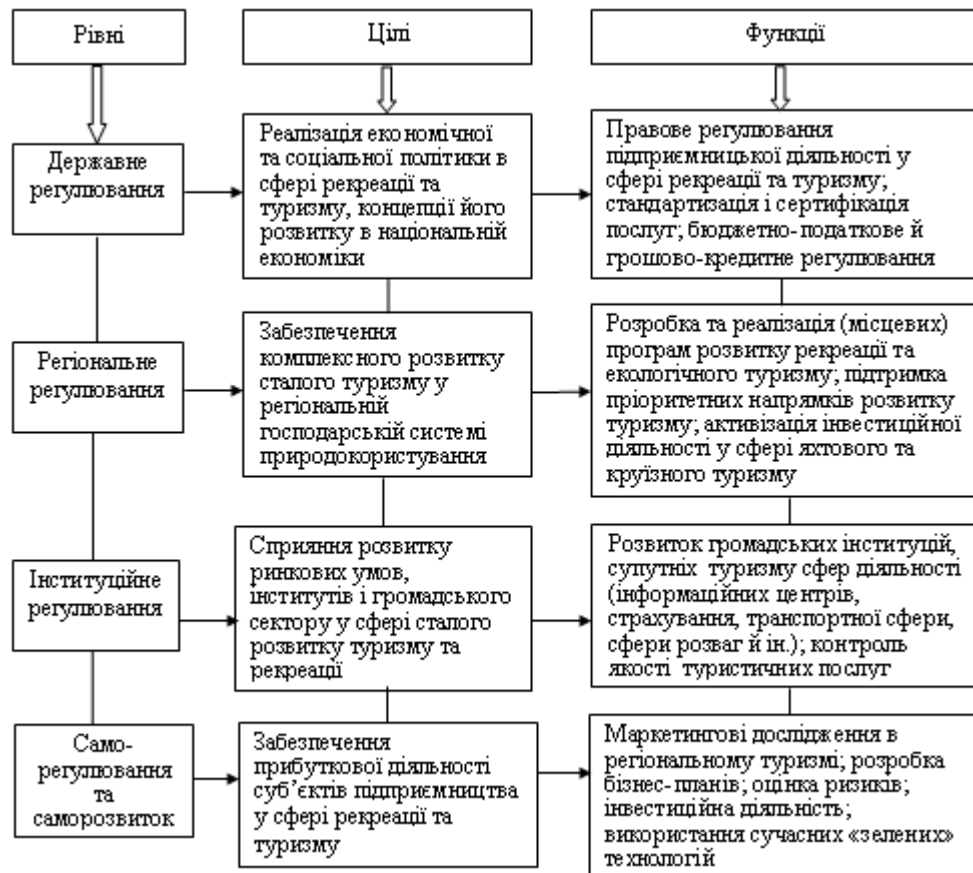

Рис.1. Функціонально-цільова структура організаційно-економічного механізму розвитку рекреації та туризму в Причорноморських регіонах України на засадах «зеленої економіки»

Висновки. Проведені дослідження свідчать про те, що трансформаційні перетворення в галузі гостинності, туризму та рекреації пов'язані з процесами глобалізації та інтеграції, розробкою регіональних програм розвитку туристично-рекреаційних комплексів в контексті парадигми «зеленої економіки». Запропоновано авторські підходи щодо формування функціонально-цільової структури організаційно-економічного механізму розвитку рекреації та туризму в Причорноморських регіонах України на засадах «зеленої економіки».

Література:

1. Інституціональні засади та інструментарій збалансованого природокористування: монографія / [Н.М.Андреєва, Б.В.Буркинський, Т.П.Галушкіна, С.К.Харічков, С.Г.Нездоймінов та ін.]; під ред. д.е.н. проф. С.К.Харічкова. - Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2010. – 484с.
2. Кравців В.С. Концептуальні засади реформування адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування в Україні /В.С.Кравців, П.В.Жук // Регіональна економіка. – 2010. – №4.- С.7-17.
3. Буркинський Б.В. «Зелена» економіка кризь призму трансформаційних зрушень в Україні / [Б.В.Буркинський, Т.П.Галушкіна, В.С.Реутов]. - Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2011. – 346с.
4. Борушак М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів. Монографія / М. Борушак. – Львів: ІРД НАН України, 2006. – 288с.
5. Стеченко Д.М. Наукова парадигма регіонології туризму / Д.М.Стеченко // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – Вип. IV. – Ч.І. – 2005. – С.38-43.
6. Семенов В.Ф. Регіональний вимір рекреаційно-туристичної діяльності/ В.Ф. Семенов, М.Д. Балджи, В.М. Мозгальова; за ред. В.Ф. Семенова: монографія. - Одеса: Вид-во «Optimum», 2008. – 201с.
7. Нездоймінов С.Г. Туризм як фактор регіонального розвитку: методологічний аспект та практичний досвід: монографія / Нездоймінов С.Г. – Одеса: Астропринт, 2009. – 304с.
8. Діяльність підприємств сфери послуг за 2010р. Експрес-випуски [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/expres.htm>
9. Первый в Украине отель получил Международный экологический сертификат [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.tourprom.ru>
10. У Криму створять 15 сучасних яхтових марин і стоянок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://restcrimea.com/uk/news/2011/02/03/1195/>

Abstract

Nezdoyminov S.G.

«Green» imperative of development of recreation and tourism is in Black Sea regions of Ukraine

In the article scientific looks are examined to the problems of forming of principles of «green tourism» in the field of recreation and tourism in the context of conception of YUNEP «green economy», processes of economic transformations, related to forming of competitiveness of tourism and recreation complexes of regions. Offered authorial approaches in relation to forming of structure of organizationally-economic mechanism of development of recreation and tourism in the Black Sea regions of Ukraine on principles of paradigm of "green economy".